

DOSSIER PEDAGÒGIC
FRONTERA SUD

**Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat
i SOS Racisme Catalunya**

Barcelona, 2017

DOSSIER PEDAGÒGIC – FRONTERA SUD

Contingut

1. Què podem treballar amb l'alumnat a través de l'anàlisi de la situació de les persones refugiades i migrades a la Frontera Sud?	4
2. La situació de les persones refugiades i migrades a la Frontera Sud	5
• Unitat 1. Dones	6
• Unitat 2. Les devolucions en calent	8
• Unitat 3. Limitacions al dret d'asil.	10

1. Què podem treballar amb l'alumnat a través de l'anàlisi de la situació de les persones refugiades i migrades a la Frontera Sud?

La Frontera Sud és la tercera via d'entrada pel Mediterrani després d'Itàlia i Grècia. Tanmateix, és una ruta cada cop més utilitzada, amb 28.587 persones arribades a Ceuta, Melilla, les costes de la península o les illes Canàries i Balears el 2017. D'aquestes arribades, més de tres quartes parts (22.419) han estat per mar, tres vegades més que l'any anterior (8.048). Això es deu al blindatge dels accessos terrestres, que té com a conseqüència que cada cop més persones es vegin forçades a escollir aquesta alternativa.

Aquest espai, on s'hi troba l'única frontera terrestre entre el continent africà i la Unió Europea (UE), és una frontera espanyola i per tant el que hi succeeix és responsabilitat de l'Estat espanyol. Moltes de les persones que arriben a Catalunya han creuat una frontera que malauradament destaca per les nombroses i greus vulneracions dels drets humans de les persones refugiades i immigrants, incloent menors, moltes de les quals resten impunes o són invisibles a ulls de la ciutadania al continent europeu.

Per tal de conèixer de primera mà aquesta realitat i fer-la arribar a l'alumnat de secundària i batxillerat, un equip d'observadores de la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat (CCAR) i SOS Racisme Catalunya va realitzar una Missió d'observació durant l'abril del 2017 a les ciutats autònomes espanyoles de Melilla i Ceuta i les ciutats marroquines de Nador i Tànger. Del coneixement adquirit sobre la gestió del control migratori i la situació relativa se'n desprèn el següent dossier pedagògic que té per objectiu facilitar al docent treballar a l'aula les següents qüestions:

- El concepte de frontera
- Fomentar una visió crítica d'allò que passa en el nostre entorn
- Què significa ser una persona refugiada/ migrant?

- Les causes del desplaçament forçat
- Drets Humans i migracions
- La perspectiva de gènere en els processos migratoris

A fi de conceptualitzar encara més el treball a l'aula, us convidem a visitar www.maletarefugi.ccar.cat així com llegir detingudament l'informe realitzat després de la Missió d'observació dels drets humans a la Frontera Sud que trobareu a www.caminsderefugi.org

2. La situació de les persones refugiades i migrants a la frontera sud

Si bé els últims anys diversos informes¹ han posat de manifest la greu situació que afronten les persones refugiades i migrades a la Frontera Sud i hi ha més consciència ciutadana, se segueixen succeint violacions de drets. Per això, és necessari treure a la llum, documentar i denunciar aquestes violacions que es produeixen en l'intent d'accés a territori espanyol i europeu. I més tenint en compte que, com han denunciat diverses entitats², aquesta és considerada com una fórmula d'èxit en gestió de fronteres i és un model que s'està exportant a d'altres.

Les xifres demostren la seva importància com a via d'entrada a la UE: el total d'arribades (28.587) duplica la de l'any anterior³, i de totes elles, més de tres quartes parts (22.419) han estat per mar, tres vegades més que l'any anterior (8.048).

Si el nombre d'arribades es va incrementant, també ho fa el de persones que han perdut la vida en l'intent de creuar l'estret de Gibraltar o el mar d'Alborà per la manca de vies legals i segures⁴. La xifra de morts al mediterrani occidental va arribar a un total de 224 el 2017, un increment del 75% respecte al nombre total de l'any anterior (128) i d'un 280% respecte a la xifra de morts registrada tres anys abans, el 2014 (59). Al tancament d'aquest informe, dades de l'1 de març de 2018 senyalen que aquest any va camí de convertir-se en el més mortífer fins ara, amb 100 morts registrades en els dos primers mesos de l'any (un 38% de les ocorregudes a tot el Mediterrani). Això significa un augment del 400% respecte la mateixa temporada de l'any anterior, amb 20 persones mortes al Mediterrani occidental durant gener i febrer del 2017.

1. Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR) (2017), Refugiados y Migrantes en España: Los muros invisibles tras la frontera sur: <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2018/02/INFORME-FRONTERA-SUR.pdf>; Irídia (2017), La frontera sur: Accesos terrestres: <http://ddhhfronterasur2017.org/assets/frontera-sur.pdf>; Amnistía Internacional (2006), España y Marruecos: Falla la protección de los derechos de las personas migrantes: Ceuta y Melilla un año después: https://www.es.amnesty.org/uploads/media/Ceuta_y_Melilla_2006.pdf; Asociación Pro-Derechos Humanos de Andalucía (APDHA) (2017), Derechos Humanos en la Frontera Sur 2017: <https://www.apdha.org/media/informe-frontera-sur-2017-web.pdf>

2. SOS Racismo (2017), Informe Anual .17: Sobre el racismo en el estado español: <https://soseracismo.eu/wp-content/uploads/2017/09/Informe-Anual-2017-SOSweb.pdf>, Asociación Pro-Derechos Humanos de Andalucía (2017), Derechos Humanos en la Frontera Sur 2017. Op.cit.

3. Asociación Pro-Derechos Humanos de Andalucía (APDHA) (2017), Balance Migratorio: Frontera Sur: <https://apdha.org/media/Balance-Migratorio-Frontera-Sur-2017-web.pdf>

4. Totes les dades d'aquest paràgraf s'han extret del portal de l'Organització Internacional per a les Migracions (OIM), Missing Migrants: <https://missingmigrants.iom.int/region/mediterranean>

Unitat 1. Dones

1) Context general

Un 92,7% de les persones arribades a través de la Frontera Sud són homes i només un 7,3% dones, de les quals 161 estaven embarassades⁵. És important recordar que les dones en moviment compten amb un perill afegit, ja que s'exposen a moltes situacions de violència sexual cap a elles en la ruta migratòria. Pel que fa a les edats, un 86,7% eren persones adultes i un 13,3% menors, si bé són estimacions per la dificultat d'establir-ne l'edat. Una de les preocupacions més greus que hem constatat a la Frontera Sud és la falta de mecanismes específics de protecció a grups en situació de vulnerabilitat, com persones víctimes de tràfic d'ésser humans amb finalitats d'exploració sexual (TEH), persones LGTB+ o menors estrangers no acompanyats (MENAs). Això succeeix tant al perímetre fronterer, als Centres d'Estada Temporal per a Immigrants (CETI) o als centres de menors. Conseqüentment, deriva en un agreujament de la seva situació de vulnerabilitat, com denuncien diverses organitzacions⁶.

2) Situacions

En el cas de les dones, la majoria d'elles creuen la Frontera Sud per mar en embarcacions⁷, i només consta que una hagi saltat la tanca i una altra que hagi accedit nadant, ambdues a Melilla. En territori espanyol, destaca la falta de mesures específiques per protegir dones víctimes de tràfic d'éssers humans amb finalitats d'exploració sexual o de violència de gènere, com mostra el cas d'una jove algeriana que, havent denunciat el seu marit per agressions i amenaces de mort, va haver de compartir habitació amb el seu agressor i va tornar a patir maltractaments després que aquest fos readmès al CETI, quan una solució efectiva hagués estat traslladar-la a la península, on s'hagués trobat en territori segur⁸.

6. Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR) (2017). Op.cit. Ídida (2017). Op.cit.

7. Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR) (2017). Op.cit.

8. <https://www.es.amnesty.org/actua/acciones/refugiados-migrantes-ceuta-melilla-nov16/>

En el cas de les **víctimes de tràfic d'èssers humans amb finalitats d'explotació sexual (TEH)**, es troben reticències a reconèixer-se com a tals, que unides a la manca de diligències policials per identificar aquest delicte, expliquen que no hi hagi sol·licituds d'asil per aquest motiu. El fet és que, si bé hi ha protocols d'intervenció per a les víctimes, aquestes no se senten segures per col·laborar-hi perquè conviuen als CETI amb els seus traficants i perquè si sol·liciten l'asil es retarda el seu trasllat a la península. Això és especialment greu en el seu cas, ja que segueixen als CETI amb els seus 3)

Activitat. Debat a l'aula (45-60 minuts)

Expliquem el context general i les dues situacions de la Frontera Sud. A continuació, veiem el video de CEAR-Euskadi #SeTrataDeRefugiadas⁹: <https://www.youtube.com/watch?v=H8AMPGTss3c>

Creem un ambient de debat i reflexió a l'aula:

- Quines diferències i similituds trobeu entre els riscos que afronten els homes i les dones en situacions de desplaçament forçat? - Quins aspectes de millora creieu que es podrien aplicar per evitar els perills afegits en el cas de les dones?
- Què creieu que podem fer nosaltres? Sensibilització, voluntariat, etc.

4) Activitat extra: Les dones també som refugiades

9. Spot Escapar para Vivir #SeTrataDeRefugiadas - CEAR Euskadi

Unitat 2. Les devolucions en calent

1) Concepte

Les devolucions en calent consisteixen en retornar de forma immediata i sense cap garantia a les persones que han aconseguit creuar la tanca, i per tant són a territori espanyol, al Marroc.

2) Situació

Si bé hi ha intents de creuar del Marroc a Ceuta o a Melilla per mar (amb embarcacions o nadant) i pels passos fronterers (amb dobles fons de vehicles o amb documentació falsa que només és accessible per a persones amb fenotips àrabs), l'accés que genera més moments de tensió i on s'empren més recursos tecnològics i militars per reprimir les persones en moviment a la Frontera Sud són les tanques. Són construccions imponents farcides de tecnologia militar d'alt cost com malles anti-trepa, concertines, càmeres de vídeo o infrarojos, un negoci molt lucratiu per a moltes empreses europees. El govern espanyol fins i tot ha arribat a considerar l'ús de canons d'aigua i drons¹⁰. Com la delegació ha pogut constatar, la tanca de Ceuta compta amb una tanca doble del costat espanyol i d'una tanca més baixa del costat marroquí i d'un fossat profund al mig. Aquestes tanques tenen, a més a més, les conegudes concertines, petits elements tallants que ocasionen ferides de profunditat.

Una greu violació de drets que es produeix a la tanca i que ha estat reiteradament denunciada per moltes organitzacions, pel Defensor del Poble i pel Tribunal Europeu de Drets Humans són el que es coneix com a “devolucions en calent”, fet que viola el principi de “non-refoulement”, principi fonamental del dret d'asil.

Aquesta pràctica es ve realitzant des de fa anys i el 2015 el govern espanyol va intentar legalitzar-la amb la reforma de la Llei Orgànica de Protecció de la Seguretat Ciutadana (coneguda com a Llei Mordassa)¹¹. El dret internacional prohibeix l'expulsió o la devolució d'una persona a un tercer país en què la seva vida i llibertat no estiguin garantides i on hi ha raons fundades que pugui patir tortura, tractes inhumans o degradants o vulneracions dels seus drets humans (Article 33.1 de la Convenció Ginebra i Article 3.1 de la Convenció contra la Tortura i altres Tractes o Penes Cruels, Inhumanes o Degradants, ambdós tractats signats pel Marroc i per Espanya¹²)

10. <http://www.europapress.es/ceuta-y-melilla/noticia-interior-estudia-usar-vehiculo-antidisturbios-canon-agua-control-fronterizo-ceuta-20170404130107.html>

11. Boletín Oficial del Estado (2015), Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de Protecció de la Seguretat Ciutadana: https://boe.es/boe_catalan/dias/2015/03/31/pdfs/BOE-A-2015-3442-C.pdf

12. Naciones Unidas (1951), Convención sobre el Estatuto de los Refugiados: <http://www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfRefugees.aspx>

Naciones Unidas (1984), Convención sobre la Tortura y Otros Tratos o Penas Cruels, Inhumanos o Degradantes: <http://www.ohchr.org/SP/ProfessionalInterest/Pages/CAT.aspx>

Les devolucions en calent violen també el dret internacional relatiu a la protecció de la infància (no s'identifica als menors, als quals l'Estat està obligat a donar-los protecció) i a la protecció internacional (no se'ls permet sol·licitar la protecció internacional). En definitiva, es tracten d'expulsions col·lectives prohibides en el dret internacional.

Aquesta pràctica completament il·legal es ve realitzant des de fa anys i el 2015 el govern espanyol va intentar legalitzar-la amb la reforma de la Llei Orgànica de Protecció de la Seguretat Ciutadana (coneguda com a Llei Mordassa), incloent un règim especial a Ceuta i Melilla i donant cobertura legal a aquesta pràctica.

3) Activitat. Deixaries casa teva? (40-60 minuts)

Expliquem quin és el concepte i la situació de les devolucions en calent. A continuació, veiem el següent vídeo, amb el testimoni d'un dels supervivents dels fets del Tarajal, on la Guàrdia Civil va disparar bales de gomes a un grup de persones que intentaven accedir a Ceuta pel Tarajal i 15 d'elles van morir ofegades (febrer del 2014)¹³.

https://www.youtube.com/watch?v=_P2ir_yqtyw

Seguidament, iniciem el joc "Deixaries casa teva?":

13. CEAR (2018). Un superviviente de El Tarajal cuenta por primera vez lo que vivió. [vídeo] Available at: https://www.youtube.com/watch?v=_P2ir_yqtyw [Accessed 17 May 2018].

Unitat 3. Limitacions al dret d'asil

1) Concepte i situació

El dret d'asil és un dels que es vulnera més flagrantment a la Frontera Sud des de fa anys, sobretot per la manca de vies legals i segures per accedir a territori espanyol. D'una banda, tot i que hi ha oficines d'asil als passos fronterers terrestres a Ceuta i a Melilla, per a les persones en moviment és gairebé impossible d'accedir-hi, ja que abans han d'haver passat la frontera marroquina, on són rebutjades. D'altra banda, tal com denuncien moltes organitzacions¹⁴ i hem constatat sobre terreny, per a les persones de l'Àfrica subsahariana és totalment impossible que les autoritats marroquines les deixin passar i per tant tenen vetat l'accés al dret d'asil; mentre que les persones de fenotips àrabs el Marroc les deixa passar amb documentació marroquina. És a dir, que només tenen possibilitat real de sol·licitar protecció internacional persones de països com el Marroc o Síria, en aquest últim cas comprant passaports falsos marroquins i pagant a forces de seguretat de control fronterer. Això explica per què a Ceuta no s'ha rebut ni una sola sol·licitud d'asil a l'oficina d'asil al pas fronterer des que es va habilitar el 2015, i perquè a la de Melilla se'n reben només del Marroc, Palestina o Síria (el 2016 es van rebre 2.038 sol·licituds, de les quals 1.829 eren de persones de Síria, 173 de Palestina i 161 del Marroc¹⁵).

Això vol dir que a les persones sol·licitants de protecció internacional de l'Àfrica subsahariana no els queda altra possibilitat que intentar creuar la tanca o accedir per mar a Ceuta o Melilla. Però en aquests casos tampoc se'ls garanteix l'accés a aquest dret ja que, com s'ha explicat abans, a la tanca són habituals les devolucions en calent, expulsions col·lectives prohibides pel dret internacional que vulneren la possibilitat de sol·licitar protecció internacional.

Sumat a tots aquests impediments, s'afegeix el fet que moltes persones en moviment no saben que tenen la possibilitat de sol·licitar protecció internacional ni els motius pels quals poden fer-ho. Si aconseguen arribar al Centre d'Estada Temporal per a Immigrant (CETI), hi ha advocades de CEAR que els ajuden a presentar les sol·licituds. Tot i així, molts que podrien fer-ho hi renuncien: a dades d'octubre del 2017, al CETI de Ceuta només 11,6% dels residents havien sol·licitat l'asil, dels quals la majoria eren d'Algèria, cap de l'Àfrica Negra i només 9 eren dones¹⁶. La raó és que sol·licitar l'asil a Ceuta o a Melilla retardarà el seu trasllat a la península, ja que els sol·licitants d'asil a aquestes ciutats tenen restringida la llibertat de circulació fora d'aquestes per un Conveni d'aplicació de l'Acord de Schengen.

14. Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR) (2017). Op.cit., Irdia (2017). Op.cit, Asociación Pro-Derechos Humanos de Andalucía (2017). Op.cit.

15. Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR) (2017), Informe Anual 2017: Las personas refugiadas en España y Europa: <https://www.cear.es/wp-content/uploads/2017/06/Informe-Anual-CEAR-2017.pdf>

16. Comisión Española de Ayuda al Refugiado (CEAR) (2017). Op.cit.

2) Activitat. Podries entrar? (40-60 minuts)

Visualitzem amb el grup el vídeo breu “No entran”, i realitzem l’activitat Podries ser tu.

3) Material complementari:

Salvados - “Hay que decirles que no tengan miedo porque no somos monstruos”.¹⁷

<https://www.youtube.com/watch?v=B-ZvMXZKoKY>

17. La Sexta (2014). Salvados - “Hay que decirles que no tengan miedo porque no somos monstruos”. [video] Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=B-ZvMXZKoKY> [Accessed 17 May 2018].

Elaborat per:

Amb el suport de:

